

מפגש מס' 13

דף למנחה

שמות כ"א-כ"ה

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

פרק כ"א - דיני עבד עברי, חובל בחברו, שור שננח

פרק כ"ב - דיני שומרים, מצוות בהקשר לאוכלוסיות מיוחדות

פרק כ"ג - דיני שופט, מועדים, מצוות בכיבוש הארץ

פרק כ"ד - ברית סיני

פרק כ"ה - תיאור כלי המשכן: ארון, שולחן ומנורה

לימוד מעמיק

מהו "משפט" בתורה?

פתיחה

בתורה יש שמות שונים לכללים שהתורה מצווה לפעול על פיהם. למילה משפט יש שימושים שונים בתורה - מהם אותם שימושים, מה הקשר ביניהם ולמה כולם נקראים משפט? מה ניתן ללמוד מהשימוש הרחב של המשפט בכל כך הרבה מובנים?

סוגי המצוות

מצוות התורה נחלקות לסוגים שונים שלכל אחד מהם אופי וכללים משלו. בפרקים הנלמדים קיימים מצוות מכל הסוגים, וכולם נכללים תחת הכותרת **ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם (כ"א, א)**.

(להרחבה על סדר הנושאים והמצוות בפרק כ"ב עיינו במאמרו של [חננאל רייזר - סדר הנושאים בפרק](#))

שאלות לדיון

במובן הפשוט, "משפט" מתייחס להחלטה שיפוטית של שופט בבית משפט - איך המשמעות של המילה "משפט" משתנה כאשר היא נאמרת בלשון ברבים? למה הכותרת לפרקים אלו היא "ואלה המשפטים" ולא 'ואלה החוקים' או 'אלו המצוות'? איזה תוקף ומשמעות נותנת המילה "משפטים" לכל המצוות האלו? האם שופט הוא דווקא אחד שמכריע בבית משפט או נותן גזר דין? איפה ניתן לראות את ה"שופט" שממלא תפקיד נוסף?

סוגים שונים של משפט

ניתן לראות ששורש המילה "משפט" - ש.פ.ט משמש בתורה בכמה מובנים. הוא מבטא הנהגה מוסרית, דין, עשיית צדק, דאגה לנזקק, מצוות בכלל ומצוות חברתיות בפרט, מנהיג (מורה דרך), תיאור לתכונות והנהגות של ה' ומבטא את הקשר והחיבור לעם ישראל.

הנהגה מוסרית, דין, עשיית צדק

"משפט" מופיע בתורה בפעם הראשונה (למעט אזכור כשם של מקום - "עין משפט" [בראשית י"ד, ז]), ביחס לדרך החינוכית של אברהם לזרעו:

כִּי יִדְעֲתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דְרֹךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט (בראשית י"ח, ט). כך מנמק ה' את רצונו להודיע לאברהם על תוכניתו להשמיד את סדום. בהמשך, אברהם משתמש ב"משפט" כדי לתאר את הנהגתו של ה' שיושב בדיון ועושה צדק - חֲלָלָה לֶךְ מַעֲשֵׂת כְּדָבָר הַזֶּה לְהַמִּית צְדִיק עִם רָשָׁע וְהָיָה כְּצְדִיק כְּרָשָׁע חֲלָלָה לֶךְ הַשֵּׁפֵט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט (בראשית י"ח, כה).

דאגה לנזקק

בהתייחסות לאוכלוסיות מיוחדות אנחנו רואים שעשיית משפט מהווה דאגה לזכויותיהם - עֲשֵׂה מִשְׁפָּט יתום וְאַלמָנָה וְאַהֲבֵב גֵּר לֵתֵת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה (דברים י', יח).

מצוות חברתיות

לאחר קריעת ים סוף, כשעם ישראל הגיע למרה והיו שם רק מים מרים, ה' מורה למשה איך להמתיק את המים ובאותו מעמד הוא נותן לו "חק ומשפט" - וַיֹּרְדוּ ה' עֵץ וַיִּשְׁלַךְ אֶל הַמַּיִם וַיִּמָּתְקוּ הַמַּיִם שֵׁם לוֹ חֶק וּמִשְׁפָּט וְשֵׁם נִסְהוּ. וַיֹּאמֶר אִם שָׁמוּעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִישָׁר בְּעֵינֶיךָ תַעֲשֶׂה וְהִאֲזַנְתָּ לְמִצְוֹתַי וְשָׁמַרְתָּ כָּל חֻקָּי כָּל הַמִּחְלָה אֲשֶׁר שָׁמַתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא אֲשִׁים עֲלֶיךָ כִּי אֲנִי ה' רַפְּאֵךְ (שמות ט"ו, כה-כו). בפשט הפסוק לא ברורה כוונת המשפט בהקשר הזה. חז"ל מציעים כמה הסברים, המשותף ביניהם שיש כאן ציווי אלוקי על התנהלות בחברה (כיבוד אב ואם, דינים חברתיים).

מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק ט"ו פסוק כה

שם שם לו חק ומשפט. חוק זו שבת ומשפט זה כיבוד אב ואם - כך דברי ר' יהושע. ור' אלעזר המודעי אומ' חוק אלו עריות ... משפט אלו דיני אונסין ודיני חבלות ודיני קנסות].

תרגום ירושלמי שמות ט"ו, כה

תָּמַן חַי לִיָּה מִימְרָא דִּי קִימִין וְסִידְרֵי דִּינִין

רש"י שמות ט"ו, כה

(כה) שם שם לו - במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם, שבת ופרה אדומה ודינין.

רבינו בחיי מסביר רעיון דומה על דרך הפשט, שהכוונה איך להתנהג כחברה במדבר:

רבינו בחיי שמות ט"ו, כה

שם שם לו חק ומשפט. ע"ד הפשט הם חקי המדבר כי משה היה בישורון מלך מנהיג, והיה מוכיח אותם ומצוה עליהם איך יתנהגו במדבר עם הנשים והילדים, גם עם מחנות האומות הבאים שם מארץ מרחקים למכור להם דברים רבים.

(להרחבה על המשפט כהנהגת האדם עיינו במאמרו של הרב יובל שרלו - אחריות האדם לרכושו ולמעשיו)

מנהיג (מורה דרך)

אנחנו פוגשים את השופט לא רק במובן של דיין אלא גם כמנהיג ומורה דרך - ויהי ממחזרת וישוב משה לשפט את העם... ויאמר משה לחתנו כי יבא אלי העם לדרש אליהם. כי יהיה להם דבר בא אלי ושפטתי בין איש ובין רעהו והודעתי את חקי האלהים ואת תורתיו (שמות י"ח, יג-טז). השופט נחשב גם לפוסק ולמנהיג שחייבים לפעול על פיו - ובאת אל הכהנים הלויים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט. ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה' ושמת לעשות ככל אשר יזרוך. על פי התורה אשר יזרוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל (דברים י"ז, ט-יא). בכל ספר שופטים אנחנו פוגשים מנהיגים שנשלחו להושיע את העם ולהדריכו ולהנהיגו לפי משפטי ה'.

תכונות והנהגות של ה'

יש בתורה גם שימוש של משפט כדי לתאר את ה' או תכונותיו - לא תכירו פנים במשפט בקטן בגדל תשמעון לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא (דברים א', יז). הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישור הוא (דברים ל"ב, ד). וכן בכתובים - צדק ומשפט מכון כסאך חסד ואמת יקדמו פניך (תהלים פ"ט, טו).

ביטוי הקשר והחיבור לעם ישראל

במקומות אחרים, ניתן לראות אתה משפט גם כחלק מהותי מהחיבור והקשר בין עם ישראל לה'. ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת... ועשית חשן משפט מעשה חשב... ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התמים והיו על לב אהרן בבאו לפני ה' ונשא אהרן את משפט בני ישראל על לבו לפני ה' תמיד (שמות כ"ח פסוקים ב, טו, ל). גם הנביא הושע משתמש במשפט כדי לבטא את הקשר הזה - וארשתיך לי לעולם וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים (הושע ב', כא).

הקדושה שבמשפטים

ספרי החוקים של כלל העמים נכתבו ע"י בני אדם לצורך ניהול תקין של החברה. הם מבטאים את החשיבה הערכית של העם והמנהיגים של אותה מדינה. כללים אלו משתנים ללא הרף לפי האדם המחוקק והרוח המוסרית הנושבת באותו זמן.

לא כך משפטי התורה. גם בהם יש סידור וניהול תקין של החברה אבל לא מכוח החשיבה האנושית אלא מקביעת הבורא. הם מעל הזמן, הם קובעים את היסודות המוסריים ולא נקבעים ע"י המוסר האנושי המתחלף. הם כוללים את המכלול השלם של דרך הנהגת האדם - הנהגה מוסרית, קביעת דין, עשיית צדק, דאגה לנזקק, מצוות חברתיות ומצוות כלליות, דרכי הנהגת המנהיג ומורה הדרך ועוד ועוד.

האלישיך הטיב לתאר את הקדושה שבמשפטים:

אלשיך דברים ד', ח

ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת אשר אנכי נתן לפניכם היום (דברים ד', ח).

אמר, הנה אלה הגוים טועים בחשבונם, בחשבם כי החקים לבדם הם שיעמדו לנו ולא המשפטים שהדעת מקבלם, באמור בלבם שגם להם משפטי דעת אשר גם בהם הישרת העם. אך לא ידעו ולא יבינו, כי לא כן הוא, כי גם המשפטים מדבקים אותנו עמו יתברך. וזהו ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים. כלומר, כי שוים המה. אשר לא כעולה על רוחם כי על בחינת משפטים לא תבצר גם מהם.

והענין, מה שכתבנו פרשת משפטים, כי לא על חנם ייחד לנו המשפטים האלו מזולתם, ולא אמר כי אחר שכונת המשפטים למען היישר את העם, בל איש את רעהו חיים יבלעו, מה לנו אם יהיה על פי

המשפטים האלה, או על ידי משפטי נמוסי הגוים המסודרים על פי חכמיהם, כי גם בהם תמשך הנהגה והישרה את העם.

אך הוא, כי במשפטי נמוסיהם אין בהם איכות קדושה זולתי הישרה במציאות. אך **במשפטי ה' אמת, יש קדושה רבה, והמקיים משפט ממשפטיה מפליג אור קדושה למעלה בשורש המתייחסת אליה, וממשיך שפע אורה, עד שהמקיים משפט ה' יברא כח קדוש, כעושה כל מצוה שקונה לו פרקליט אחד.**

חיבור בין המשפט לעבודת ה' בבית המקדש

המיקום הפיזי של בית משפט הגדול מלמד גם על מקומו הערכי. פרשת משפטים נאמרת מיד לאחר הציווי על בניית מזבח לה', שמגיע מיד לאחר עשרת הדברות. סדר הדברים מלמד על הקשר ביניהם במובן המעשי ובוודאי גם במישור הרוחני. כוחה של הסנהדרין לקבוע דיני תורה ומשפט נובע מההקשר וקבלת הסמכות מה' ומבית המקדש. רק כאשר יש סנהדרין ליד המזבח ניתן לדון דיני נפשות. דברים אלו באים לידי ביטוי בדברי חז"ל במכילתא.

שמות כ"א, יד

וְכִי יוֹד אִישׁ עַל רֵעֵהוּ לְהַרְגוֹ בְּעֶרְמָה מֵעַם מִזְבְּחֵי תִקְחֵנוּ לְמוֹת

מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה יא

ואלה המשפטים אשר תשים. נמצינו למדין שסנהדרין באין בצד מזבח.

מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק כא

מ[נין שתהא סנהדרין] סמוכה למזבח ת"ל מעם מזבחי תקחנו למות. ומנין שאין ממיתין אלא בפני הבית ת"ל מעם מזבחי תקחנו למות הא אם יש מזבח אתה ממית ואם לאו אי אתה ממית.

כוח סמכות השופט

השופט מקבל את סמכותו מכוחו של נותן המשפטים, מכוחו של ה'. החיבור הישיר של "הסמיכה איש מפי איש" הוא מה שנותן לדיינים את התואר "אלוהים" (בחול) - שמעניק להם סמכות לקבוע את הדין, לקבוע עונש מוות, ולקבוע את "דבר המשפט" של התורה.

שמות כ"א, ו

וְהִגִּישׁוּ אֲדֹנָיו אֶל הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוּ אֶל הַדֹּלֶת אוּ אֶל הַמְּזוּזָה וְרִצַּע אֲדֹנָיו אֶת אֲזָנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וְעִבְדוּ לְעֹלָם.

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמות פרק כא סימן ו

והגישו אדוניו אל האלהים. אצל הדיינים.

שמות כ"ב, ז-ח

אם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית אל האלהים.

תרגום יונתן שמות כ"ב, ז

ויתקרב מריה ביתא לקדם דייניא (=ונקרב בעל הבית לפני הדיינים).

במדבר ל"ה, כט

והיו אלה לכם לחקת משפט לדתיכם בכל מושבתיכם.

רש"י במדבר ל"ה, כט

בכל מושבתכם - למד שתהא סנהדרין קטנה נוהגת בחוצה לארץ כל זמן שנוהגת בארץ ישראל.

מזרחי (רא"ם) במדבר פרק לה

ומה שכתב רש"י: "כל זמן שנוהגת בארץ ישראל", הוא מפני שאינן נקראים "אלהים" (שמות כא, ו ברש"י), שפירושו דיינים, אלא הסמוכים בלבד, לא שנא מפי בית דין הגדול, לא שנא מפי בית דין של עשרים ושלושה, לא שנא מפי בית דין של שלושה, ואינם נקראים סמוכים אלא הסמוכים מפי הסמוך איש מפי איש עד בית דינו של יהושע, או בית דינו של משה רבינו עליו השלום בלבד. וכן אינם נקראים סמוכין אלא אם כן נסמכו בארץ ישראל בלבד, שאין סומכין זקנים בחוץ לארץ. ואף על פי שהסומכין עומדים בארץ, כיון שהנסמכים בחוץ לארץ, וכל שכן אם היו גם הסומכים בחוצה לארץ. מכל הני משמע, שאין סנהדרין נוהגת בחוצה לארץ, אלא בזמן שסנהדרין נוהגת בארץ, אבל בזמן הזה שאין סנהדרין נוהגין בארץ, שכבר בטלה הסמיכות, אינה נוהגת כלל, לא בארץ ולא בחוצה לארץ, אלא דברים המצויין תמיד ויש בהם חסרון כיס, כגון הודאות והלואות, שאף על פי שאין בית דין של חוצה לארץ נקראים אלהים, "אנן שליחותיהו דידהו קא עבדינן" (=אנחנו פועלים מכוח שליחות של הדיינים הסמוכים שהיו בעבר) (גיטין פח, ב).

שפתי חכמים במדבר ל"ה, כט אות ל

דכתיב בפרשת שופטים ועלית אל המקום (דברים י"ז, ח) **מלמד שהמקום גורם כלומר בזמן שסנהדרין גדולה שבירושלים יושבין בלשכת הגזית בית דין שבחוץ לארץ ובכל המקומות נוהגין.**

(להרחבה על עמדתו הנפשית, סמכותו ואחריותו של השופט [עיינו במאמרו של הרב יצחק גולדשטיין - דע לפני מי אתה דן](#))

סיכום:

למשפטים בתורה יש משמעות רחבה יותר מכללים ועשיית דין. הם מנחים אותנו גם במישור הערכי והמוסרי. אנחנו מצווים להיות לוחמי צדק, לפעול לטובת הנזקקים ולפעול תמיד לתיקון החברה. קיום המשפטים כולל את שמירת כל התורה וקיום כל מצוותיה. גם בדברים שנראים ברומם של עולם וגם בדברים הארציים ביותר. כולם משפטי ה'.

השופט הוא לא רק חורף דין בבית משפט, הוא גם מנהיג רוחני. סמכותו וכוחו מגיעים מהחיבור לבית המקדש ועבודת ה', ומחיבור ישיר של "סמיכה איש מפי איש" ממשה רבנו. דיינים ללא חיבור זה וללא סמיכה הם כהשתקפות של בבואה. יש להם יכולת לדון רק בגלל ההכרח ומכוח שליחותם של הדיינים הסמוכים.

"המשפט" הוא אחד מדרכי ההנהגה של ה' **כִּי כָל דְרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עוֹל צְדִיק וְיֵשֶׁר הוּא** (דברים ל"ב, ד). כשעם ישראל מקיים את משפטי ה' וחי על פיהם הוא מחזק את הקשר עם ה'. קשר זה נזכר ב"חושן משפט" שנמצא על לב הכהן הגדול בבגדי הכהונה. כל הדברים האלו הם חלק מקשר האירוסין הנצחי בין ה' לעם ישראל.

להרחבה

[שיעור מאת הרב אליעזר קשתאל - משפט התורה ומשפט הגויים](#)
[שיעור מאת הרב ד"ר אברהם וולפיש - מבנה וסדר בפרשיות יתרו ומשפטים](#)
[שיעור מאת הרב חיים סבתו - דבקות בה' מתוך שגרת החיים](#)
[מאמר מאת מאסף וצופיה זילברפלד - הברית המושלמת](#)